

KATARZYNA LIPIŃSKA*

GŁOSA DO WYROKU WOJEWÓDZKIEGO
SĄDU ADMINISTRACYJNEGO W GLIWICACH
Z DNIA 9 LIPCA 2014 R., SYGN. II SA/GL 258/14

COMMENT ON THE JUDGEMENT
OF THE VOIVODSHIP ADMINISTRATIVE COURT
IN GLIWICE OF 9 JULY 2014, II SA/GL 258/14

<http://dx.doi.org/10.12775/PPOS.2015.026>

STRESZCZENIE

Wyrok w przedstawionej części zajmuje się kwestią niedopuszczalnej modyfikacji postanowień ustawy przez postanowienia regulaminu czystości i porządku, który zawęził krąg podmiotów uprawnionych do wchodzenia do obiektów użyteczności publicznej wraz z psem asystującym jedynie do osób niewidomych. Problem jest prosty i nie powinien budzić żadnych wątpliwości, jednak wart jest wskazania, bowiem wiele organów ma z nim problem.

* Magister prawa, Górnicza Izba Przemysłowo-Handlowa.

Słowa kluczowe

Osoby niepełnosprawne; niewidomi; psy asystujące.

ABSTRACT

The judgment in the described part addresses the issue of impermissible modification of an act (Act of Parliament) by the provisions of regulations regarding the maintenance of cleanliness and order in the municipality (act of local law). The latter narrowed the circle of subjects authorized to enter public utility buildings together with an assistance dog only for blind people. The problem is simple and should not raise any doubts, but it is worth to indicate, since many authorities have problems with it.

Keywords

Persons with disabilities; blind people; assistance dogs.

TEZA

Prawo wstępu do obiektów użyteczności publicznej jak i do środków różnorodnej komunikacji i transportu wraz z psem asystującym przysługuje osobie niepełnosprawnej, a nie tylko osobie niewidomej” (art. 20a ust. 1, 2 i 6 Ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych).

Wojewódzki Sąd Administracyjny w Gliwicach po rozpoznaniu sprawy ze skargi Prokuratora Rejonowego na Uchwałę Rady Miejskiej w T. w sprawie przyjęcia regulaminu utrzymania czystości i porządku, wyrokiem z dnia 9 lipca 2014 r. stwierdził nieważność uchwały w części (sygn. II SA/Gl 258/14).

GŁOSA

Przedmiotem głosowanego Wyroku jest Uchwała Rady Miejskiej nr XXVII/293/2012 z dnia 19 grudnia 2012 r. w sprawie przyjęcia regulaminu utrzymania czystości i porządku na terenie Miasta i Gminy T.¹ Przepis § 12 ust. 1 regulaminu stanowił, że „do obowiązków właścicieli utrzymujących zwierzęta domowe należy utrzymywanie zwierząt domowych w sposób nie stwarzający uciążliwości dla użytkowników sąsiednich nieruchomości lub lokali w budynkach wielorodzinnych a w szczególności: [...] d) niewprowadzanie zwierząt do obiektów użyteczności publicznej, z wyłączeniem obiektów przeznaczonych dla zwierząt, takich jak lecznice, wystawy itp., postanowienie to nie dotyczy osób niewidomych, korzystających z pomocy psów-przewodników”. Uchwała ta została zaskarżona przez Prokuratora Rejonowego, który wniósł o stwierdzenie jej nieważności m.in. § 12 ust. 1 lit. d w zakresie dotyczącym zwrotu „postanowienie to nie dotyczy osób niewidomych, korzystających z pomocy psów przewodników”. Zarzucił, że wspomniana uchwała bez upoważnienia ustawowego dokonała niedopuszczalnej modyfikacji art. 20a ust. 1, 2 i 6 Ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Pełnomocnik gminy wniósł o oddalenie skargi. Wojewódzki Sąd Administracyjny uznał, że w zaskarżonej części uchwała jest dotknięta uchybieniami uzasadniającymi wyeliminowanie jej z obrotu prawnego. Regulamin utrzymania czystości i porządku w gminach jest aktem prawa miejscowego, co oznacza także zakaz, co do zasady, powtarzania tych uregulowań, które zostały już zawarte w przepisach prawa powszechnie obowiązującego, szczególnie zaś modyfikowania przepisów ustawowych. Zaskarżony regulamin zawęził natomiast krąg podmiotów uprawnionych do wchodzenia do obiektów użyteczności publicznej wraz z psem asystującym jedynie do osób niewidomych. Zdaniem sądu art. 20a ust. 1, 2 i 6 cytowanej ustawy przewiduje (i przewidywał w dacie podjęcia skarżonego regula-

¹ Dziennik Urzędowy Woj. Śląskiego z dnia 11 lutego 2013 r., poz. 1522.

minu) bowiem, że prawo wstępu do obiektów użyteczności publicznej, jak i do środków różnorodnej komunikacji i transportu wraz z psem asystującym przysługuje osobie niepełnosprawnej, a nie tylko osobie niewidomej.

Szczególne obowiązki względem osób niepełnosprawnych przewiduje Konstytucja. W jej art. 68 ust. 3 mowa jest o tym, że „władze publiczne są obowiązane do zapewnienia szczególnej opieki zdrowotnej dzieciom, kobietom ciężarnym, osobom niepełnosprawnym i osobom w podeszłym wieku”. Stosownie zaś do art. 69 „osobom niepełnosprawnym władze publiczne udzielają, zgodnie z ustawą, pomocy w zabezpieczaniu egzystencji, przysposobieniu do pracy oraz komunikacji społecznej”.

Podstawowym aktem międzynarodowym zajmującym się problematyką osób niepełnosprawnych jest Konwencja ONZ o prawach osób niepełnosprawnych². W art. 9 ust. 1 stanowi ona, że „aby umożliwić osobom niepełnosprawnym samodzielne funkcjonowanie i pełny udział we wszystkich sferach życia, Państwa Strony podejmą odpowiednie środki w celu zapewnienia osobom niepełnosprawnym, na zasadzie równości z innymi osobami, dostępu do środowiska fizycznego, środków transportu, informacji i komunikacji, w tym technologii i systemów informacyjno-komunikacyjnych, a także do innych urządzeń i usług, powszechnie dostępnych lub powszechnie zapewnianych, zarówno na obszarach miejskich, jak i wiejskich”. Z kolei wedle art. 11 „Państwa Strony niniejszej konwencji uznają równe prawo wszystkich osób niepełnosprawnych do życia w społeczeństwie, wraz z prawem dokonywania takich samych wyborów, na równi z innymi osobami, oraz podejmą efektywne i odpowiednie środki w celu ułatwienia pełnego korzystania przez osoby niepełnosprawne z tego prawa oraz ich pełnej integracji i pełnego udziału w życiu społeczeństwa, w tym poprzez zapewnienie” m.in. że „świadczone w społeczności lokalnej usługi i urządzenia dla ogółu ludności będą dostępne dla osób niepełnosprawnych, na zasadzie równości z innymi osobami oraz będą odpowiadać ich potrzebom”. Ponadto „Państwa

² Sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r., Dz.U. z 2012 r., poz. 1169.

Strony podejmą skuteczne środki celem umożliwienia osobom niepełnosprawnym mobilności osobistej i możliwie największej samodzielności w tym zakresie, między innymi poprzez:

- (a) ułatwianie mobilności osób niepełnosprawnych, w sposób i w czasie przez nie wybranym i po przystępnej cenie,
- (b) ułatwianie osobom niepełnosprawnym dostępu do wysokiej jakości przedmiotów wspierających poruszanie się, urządzeń i technologii wspomagających oraz do pomocy i pośrednictwa ze strony innych osób lub zwierząt, w tym poprzez ich udostępnianie po przystępnej cenie,
- (c) zapewnianie osobom niepełnosprawnym i wyspecjalizowanemu personelowi pracującemu z osobami niepełnosprawnymi szkolenia w zakresie umiejętności poruszania się,
- (d) zachęcanie jednostek wytwarzających przedmioty wspierające poruszanie się, urządzenia i technologie wspomagające, do uwzględniania wszystkich aspektów mobilności osób niepełnosprawnych” (art. 20).

Wspomniana Konwencja jest źródłem prawa nie tylko w stosunkach zewnętrznych, ale od dnia ogłoszenia stanowi także „część krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowana”. Jako że reguluje ona „wolności, prawa lub obowiązki obywatelskie określone w Konstytucji” oraz „sprawy uregulowane w ustawie lub w których Konstytucja wymaga ustawy”, jej ratyfikacja wymagała uprzedniej zgody wyrażonej w formie ustawy³, w związku z czym w razie konfliktu z treścią ustaw wewnętrznych to jej postanowienia mają pierwszeństwo.

Na poziomie wspólnotowym uprawnienie i obowiązki względem osób niepełnosprawnych regulowane są rozporządzeniami, czyli aktami o charakterze generalnym i abstrakcyjnym, stosowanymi bezpośrednio. Po opublikowaniu w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej stają się częścią krajowego

³ Ustawa z dnia 15 czerwca 2012 r. o ratyfikacji Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzonej w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r., Dz.U. z 2012 r., poz. 882.

porządku prawnego każdego z państw członkowskich. Tytułem przykładu można wskazać, iż obowiązek zapewnienia osobie niepełnosprawnej możliwości korzystania z transportu lotniczego w towarzystwie psa asystującego wynika z Rozporządzenia⁴ (WE) 1107/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 lipca 2006 r. w sprawie praw osób niepełnosprawnych oraz osób o ograniczonej sprawności ruchowej podróżujących drogą lotniczą⁵. Zgodnie z jego art. 10 „przewoźnik lotniczy udziela bez dodatkowym opłat pomocy określonej w załączniku II osobie niepełnosprawnej lub osobie o ograniczonej sprawności ruchowej odlatującej, przylatującej lub przemieszczającej się tranzytem przez port lotniczy, do którego stosuje się niniejsze rozporządzenie, pod warunkiem że osoba ta spełni warunki określone w art. 7 ust. 1, 2 i 4”, przy czym według załącznika II „przewóz certyfikowanych psów przewodników w kabinie podlega regulacjom krajowym”. W art. 7 ust. 2 mowa jest o tym, że „w przypadku gdy wymagane jest użycie certyfikowanego psa przewodnika, należy to uwzględnić, pod warunkiem że takie zgłoszenie zostało przedstawione przewoźnikowi lotniczemu lub jego przedstawicielowi lub organizatorowi wycieczek, zgodnie z mającymi zastosowanie przepisami krajowymi dotyczącymi przewożenia psów przewodników na pokładzie samolotu, w przypadku gdy przepisy takie istnieją”⁶.

Z kolei Rozporządzenie (WE) nr 1371/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 października 2007 r. dotyczące praw i obowiązków pasażerów w ruchu kolejowym⁷ nie zawiera odrębnych rozwiązań dotyczących psów przewodników, natomiast regulacje dotyczące przewozu zwierząt zawiera jedynie w załączniku I, będącym wyciągiem z umowy międzynarodowe-

⁴ A więc aktu o zasięgu ogólnym, który jest stosowany bezpośrednio we wszystkich krajach członkowskich, nie wymaga implementacji do prawa krajowego, a jego adresatami są zarówno instytucje i organy wspólnotowe, wszystkie państwa członkowskie oraz osoby fizyczne, prawne i inne jednostki.

⁵ Dz. Urz. UE L 204 z 26.07.2006, s. 1.

⁶ Powyższe uwzględnia np. strona internetowa PLL LOT: „Pies przewodnik podróżuje w kabinie pasażerskiej samolotów PLL LOT bez dodatkowych opłat”.

⁷ Dz. Urz. UE L 315 z 3.12.2007, s. 14.

go przewodu osób kolejami. W konsekwencji o szczegółach podróży z psem asystującym rozstrzygają regulaminy wewnętrzne spółek kolejowych⁸. Rozporządzenie powyższe zawiera jednak definicję „osoby niepełnosprawnej lub osoby o ograniczonej sprawności ruchowej”, co oznacza „każdą osobę, której możliwość poruszania się jest ograniczona podczas korzystania z transportu na skutek jakiejkolwiek niesprawności fizycznej (zmysłowej lub ruchowej, trwałej lub przejściowej), upośledzenia lub niesprawności umysłowej, lub każdej innej przyczyny niepełnosprawności, lub na skutek wieku, i której sytuacja wymaga specjalnej uwagi oraz dostosowania usług dostępnych dla wszystkich pasażerów do szczególnych potrzeb takiej osoby” (art. 3 pkt 15). Zgodnie natomiast z Rozporządzeniem Komisji (UE) nr 1300/2014 z dnia 18 listopada 2014 r. w sprawie technicznych specyfikacji interoperacyjności odnoszących się do dostępności systemu kolei Unii dla osób niepełnosprawnych i osób o ograniczonej możliwości poruszania się⁹ – osobą niepełnosprawną i osobą o ograniczonej możliwości poruszania się jest „każda osoba dotknięta trwałym lub czasowym upośledzeniem fizycznym, umysłowym, intelektualnym lub sensorycznym, któ-

⁸ Por. np. warunki dla pociągów Intercity (choć przewoźnik postępuje się tu różnymi pojęciami: „pies przewodnik”, „pies przewodnik osób niewidomych lub niedowidzących”, „psy będące asystentami osób niepełnosprawnych”), <http://intercity.pl/pl/dokumenty/Przepisy%20i%20taryfy/28-Przew%C3%B3z-zwierz%C4%85t-RPO-IC.pdf> [dostęp: 22.01.2015 r.]. Z kolei Koleje Mazowieckie, chociaż przewidują bezpłatny przewóz wszystkich psów, to jako przykład wskazują wyłącznie psa przewodnika (psa asystującego) towarzyszącego w podróży osobie niewidomej albo niezdolnej do samodzielnej egzystencji, co wskazuje, iż istnieje problem ze zrozumieniem ogólnej zasady ustawowej; <http://www.mazowieckie.com.pl/oferty-dla-pasazera/przewoz-psa.html> [dostęp: 25.01.2015 r.]. Stosownie z § 21 ust. 5 Regulaminu przewozu osób, rzeczy i zwierząt Kolei Dolnośląskich S.A. przewóz psa asystującego odbywa się na zasadach określonych w tym dokumencie przewidzianych dla innych zwierząt domowych, za wyjątkiem zgody współpodróżnych, która nie jest wymagana w przypadku przewozu psów będących przewodnikami osób niewidomych czy psów asystujących osobom niepełnosprawnym: https://www.kolejedolnoslaskie.eu/sites/default/files/regulaminy_i_przepisy/regulaminy%20od%201.08.2014/od%201.08%20po%20poprawkach/Regulamin%20po%20zm%202.pdf [dostęp: 8.02.2015 r.].

⁹ Dz. Urz. UE L 356 z 12.12.2014, s. 110.

re to upośledzenie może utrudniać takiej osobie — w konfrontacji z różnymi barierami — pełne i skuteczne korzystanie ze środków transportu na równi z innymi pasażerami, lub której możliwość poruszania się przy korzystaniu z transportu jest ograniczona z powodu wieku” oraz że „przepisy ruchowe muszą gwarantować, że od osób niepełnosprawnych i osób o ograniczonej możliwości poruszania się nie pobiera się dodatkowej opłaty za przewóz psa przewodnika”. Techniczna specyfikacja interoperacyjności określona w Rozporządzeniu 2300/2014 TSI ma zastosowanie do następujących sieci (art. 2 ust. 2):

- a) sieci transeuropejskiego systemu kolei konwencjonalnych, określona w sekcji 1.1 załącznika I do dyrektywy 2008/57/WE¹⁰;
- b) sieci transeuropejskiego systemu kolei dużych prędkości, określona w sekcji 2.1 załącznika I do dyrektywy 2008/57/WE;
- c) wszystkich pozostałych części sieci. TSI nie obejmuje przypadków, o których mowa w art. 1 ust. 3 dyrektywy 2008/57/WE (tj. infrastruktury, której państwa członkowskie postanowiły nie obejmować środkami przyjętymi w celu wdrożenia dyrektywy).

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1177/2010 z dnia 24 listopada 2010 r. o prawach pasażerów podróżujących drogą morską i drogą wodną śródlądową oraz zmieniające Rozporządzenie (WE) nr 2006/2004¹¹ w art. 11 ust. 5 stanowi o tym, że „w przypadku, gdy osobie niepełnosprawnej lub osobie o ograniczonej sprawności ruchowej towarzyszy uznany pies asystujący, pies ten jest kwaterowany razem z tą osobą, pod warunkiem, że przewoźnik, biuro podróży lub organizator wyjazdów grupowych zostali powiadomieni zgodnie z mającymi zastosowanie przepisami krajowymi, dotyczącymi przewozu uznanych psów asystujących na statkach pasażerskich, o ile przepisy takie istnieją”.

¹⁰ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 17 czerwca 2008 r. w sprawie interoperacyjności systemu kolei we Wspólnocie (przekształcenie), Dz. Urz. UE L 191 z 18.07.2008, s. 1.

¹¹ Dz. Urz. UE L 334 z 17.12.2010, s. 1.

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 181/2011 z dnia 16 lutego 2011 r. dotyczące praw pasażerów w transporcie autobusowym i autokarowym oraz zmieniające Rozporządzenie (WE) nr 2006/2004¹² reguluje m.in. kwestie niedyskryminacji osób niepełnosprawnych i osób o ograniczonej sprawności ruchowej oraz obowiązkowej pomocy dla nich. W preambule wskazano m.in. że państwa członkowskie powinny starać się w razie potrzeby poprawić istniejącą infrastrukturę, aby umożliwić przewoźnikom zapewnienie dostępu takim osobom oraz zapewnienie właściwej pomocy. Ponadto wskazano na potrzebę odpowiedniego szkolenia personelu oraz udzielania na żądanie informacji w formach alternatywnych, przystępnych dla takich osób. Przez „osobę niepełnosprawną lub osobę o ograniczonej sprawności ruchowej” akt ten rozumie „każdą osobę, której sprawność ruchowa podczas korzystania ze środków transportu jest ograniczona w wyniku jakiegokolwiek niepełnosprawności fizycznej (sensorycznej lub motorycznej, trwałej lub przejściowej), niepełnosprawności intelektualnej, upośledzenia lub jakiegokolwiek innej przyczyny niepełnosprawności bądź z powodu wieku i której sytuacja wymaga należytej uwagi i dostosowania usług udostępnianych wszystkim pasażerom do jej szczególnych potrzeb” (art. 3 pkt j). Rozdział III rozporządzenia poświęcony jest w całości prawom takich osób. Zgodnie z art. 9 i 10 przewoźnicy, biura podróży i organizatorzy wycieczek nie mogą odmówić przyjęcia rezerwacji, wydania lub udostępnienia w inny sposób biletu ani przyjęcia danej osoby na pokład pojazdu ze względu na niepełnosprawność lub ograniczenie ruchowe, za wyjątkiem sytuacji wskazanych w tym akcie. Stosownie natomiast do art. 12 państwa członkowskie wyznaczają terminale autobusowe i autokarowe, w których udzielana jest pomoc dla osób niepełnosprawnych i osób o ograniczonej sprawności ruchowej, o czym informują Komisję, która udostępnia w Internecie wykaz wyznaczonych terminali autobusowych i autokarowych. Minimalny zakres takiej pomocy udzielanej przez przewoźników oraz podmioty zarządzające terminalami

¹² Dz. Urz. UE L 55 z 28.02.2011.

określony jest w załączniku I część a rozporządzenia¹³. Z kolei w załączniku I część b znajduje się minimalny zakres nieodpłatnej pomocy udzielanej przez przewoźników na pokładzie autobusów i autokarów¹⁴. Wedle art. 16 „przewoźnicy oraz, w stosownych przypadkach, podmioty zarządzające terminalami ustanawiają procedury szkolenia w zakresie niepełnosprawności, w tym instruktażu, i zapewniają, aby:

- a) ich personel, poza kierowcami, w tym pracownicy zatrudnieni przez jakąkolwiek inną stronę wykonującą, udzielający bezpośredniej pomocy osobom niepełnosprawnym i osobom o ograniczonej sprawności ruchowej przeszli szkolenie lub instruktaż opisane w załączniku II część a) i b); oraz
- b) ich personel, w tym kierowcy, którzy bezpośrednio zajmują się podróżnymi lub kwestiami związanymi z podróżnymi, przeszli szkolenie lub instruktaż opisane w załączniku II część a)”.

Szkolenie uświadamiające na temat niepełnosprawności personelu zajmującego się bezpośrednio podróżnymi obejmuje m.in. wiedzę na temat certyfikowanego psa przewodnika, w tym zadania i potrzeby psa przewodnika, natomiast Szkolenie z zakresu pomocy osobom niepełnosprawnym personelu udzielającego bezpośredniej pomocy osobom niepełnosprawnym i osobom o ograniczonej sprawności ruchowej obejmuje m.in. umiejętności udzielania pomocy osobom niepełnosprawnym

¹³ Pomoc i rozwiązania niezbędne, aby osoby niepełnosprawne i osoby o ograniczonej sprawności ruchowej mogły: poinformować o swoim przybyciu do terminalu i zwrócić się o pomoc w wyznaczonych punktach, przemieścić się z wyznaczonego punktu do stanowiska odprawy, poczekać na miejsca wejścia na pokład pojazdu, wejść na pokład pojazdu korzystając z wind, wózków inwalidzkich lub innej potrzebnej pomocy, odpowiednio do sytuacji, załadować swój bagaż, odebrać swój bagaż, opuścić pokład pojazdu, przewozić ze sobą w autobusie lub autokarze certyfikowanego psa przewodnika, udać się na swoje miejsce siedzące.

¹⁴ Pomoc i rozwiązania niezbędne, aby osoby niepełnosprawne i osoby o ograniczonej sprawności ruchowej mogły: uzyskać istotne informacje o podróżach w przystępnych formach, pod warunkiem, że zwróci się o nie pasażer, wejść na pokład pojazdu/opuścić pojazd podczas przerw w podróży, jeżeli na pokładzie pojazdu poza kierowcą jest inny personel.

i osobom o ograniczonej sprawności ruchowej podróżującym z certyfikowanym psem przewodnikiem, w tym rolę i potrzeby takich psów czy techniki pomagania osobom z upośledzeniem wzroku oraz obchodzenia się z certyfikowanymi psami przewodnikami i ich przewozu.

W dniu 1 sierpnia 1997 r. Sejm uchwalił Kartę Praw Osób Niepełnosprawnych¹⁵. W jej § 1 można przeczytać, że „Sejm Rzeczypospolitej Polskiej uznaje, że osoby niepełnosprawne, czyli osoby, których sprawność fizyczna, psychiczna lub umysłowa trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza lub uniemożliwia życie codzienne, naukę, pracę oraz pełnienie ról społecznych, zgodnie z normami prawnymi i zwyczajowymi, mają prawo do niezależnego, samodzielnego i aktywnego życia oraz nie mogą podlegać dyskryminacji”. Rozwiązanie to, stosownie do dalszych postanowień uchwały, oznacza w szczególności prawo osób niepełnosprawnych do:

- 1) dostępu do dóbr i usług umożliwiających pełne uczestnictwo w życiu społecznym,
- 2) dostępu do leczenia i opieki medycznej, wczesnej diagnostyki, rehabilitacji i edukacji leczniczej, a także do świadczeń zdrowotnych uwzględniających rodzaj i stopień niepełnosprawności, w tym do zaopatrzenia w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze, sprzęt rehabilitacyjny,
- 3) dostępu do wszechstronnej rehabilitacji mającej na celu adaptację społeczną,
- 4) nauki w szkołach wspólnie ze swymi pełnosprawnymi rówieśnikami, jak również do korzystania ze szkolnictwa specjalnego lub edukacji indywidualnej,
- 5) pomocy psychologicznej, pedagogicznej i innej pomocy specjalistycznej umożliwiającej rozwój, zdobycie lub podniesienie kwalifikacji ogólnych i zawodowych,
- 6) pracy na otwartym rynku pracy zgodnie z kwalifikacjami, wykształceniem i możliwościami oraz korzystania z doradztwa zawodowego i pośrednictwa, a gdy nie-

¹⁵ Jest to uchwała niebędąca źródłem prawa powszechnie obowiązującego, M.P. z 13.08.1997 r. nr 50, poz. 475.

pełnosprawność i stan zdrowia tego wymaga – prawo do pracy w warunkach dostosowanych do potrzeb niepełnosprawnych,

- 7) zabezpieczenia społecznego uwzględniającego konieczność ponoszenia zwiększonych kosztów wynikających z niepełnosprawności, jak również uwzględnienia tych kosztów w systemie podatkowym,
- 8) życia w środowisku wolnym od barier funkcjonalnych, w tym: dostępu do urzędów, punktów wyborczych i obiektów użyteczności publicznej, swobodnego przemieszczania się i powszechnego korzystania ze środków transportu, dostępu do informacji, możliwości komunikacji międzyludzkiej,
- 9) posiadania samorządnej reprezentacji swego środowiska oraz do konsultowania z nim wszelkich projektów aktów prawnych dotyczących osób niepełnosprawnych,
- 10) pełnego uczestnictwa w życiu publicznym, społecznym, kulturalnym, artystycznym, sportowym oraz rekreacji i turystyce odpowiednio do swych zainteresowań i potrzeb”.

Ponadto Sejm w powyższej uchwale wezwał rząd i władze samorządowe do podjęcia działań ukierunkowanych na urzeczywistnienie tych praw, a także wezwał rząd do corocznego składania informacji o podjętych działaniach w celu urzeczywistnienia prawa osób niepełnosprawnych (§ 2 i 3).

Podstawowym aktem prawnym w prawie polskim regulującym prawa i uprawnienia osób niepełnosprawnych jest Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych¹⁶. Stosownie do jej art. 20a ust. 1 pkt 1 osoba niepełnosprawna wraz z psem asystującym ma prawo wstępu do obiektów użyteczności publicznej, w szczególności: budynków i ich otoczenia przeznaczonych na potrzeby administracji publicznej, wymiaru sprawiedliwości, kultury, oświaty, szkolnictwa wyższego, nauki, opieki zdrowotnej, opieki społecznej i socjalnej, obsługi bankowej,

handlu, gastronomii, usług, turystyki, sportu, obsługi pasażerów w transporcie kolejowym, drogowym, lotniczym, morskim lub wodnym śródlądowym, świadczenia usług pocztowych lub telekomunikacyjnych oraz innych ogólnodostępnych budynków przeznaczonych do wykonywania podobnych funkcji, w tym także budynków biurowych i socjalnych. Uprawnienie to przysługuje również w środkach transportu kolejowego, drogowego, lotniczego i wodnego oraz w innych środkach komunikacji publicznej (art. 20a ust. 2). Z kolei zgodnie z definicją zawartą w § 3 pkt 6 Rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie, budynkiem użyteczności publicznej jest „budynek przeznaczony na potrzeby administracji publicznej, wymiaru sprawiedliwości, kultury, kultu religijnego, oświaty, szkolnictwa wyższego, nauki, wychowania, opieki zdrowotnej, społecznej lub socjalnej, obsługi bankowej, handlu, gastronomii, usług, w tym usług pocztowych lub telekomunikacyjnych, turystyki, sportu, obsługi pasażerów w transporcie kolejowym, drogowym, lotniczym, morskim lub wodnym śródlądowym, oraz inny budynek przeznaczony do wykonywania podobnych funkcji; za budynek użyteczności publicznej uznaje się także budynek biurowy lub socjalny”. Przykładami takich budynków będą więc sądy, kościoły, restauracje, sklepy, dworce autobusowe, kolejowe, lotniska, porty. Ponadto takie samo prawo wstępu przysługuje osobie niepełnosprawnej na tereny parków narodowych i rezerwatów przyrody oraz na plaże i kąpieliska.

Stosownie do art. 1 cytowanej Ustawy o rehabilitacji „osobą niepełnosprawną” jest osoba, której niepełnosprawność została potwierdzona orzeczeniem:

- 1) o zakwalifikowaniu przez organy orzekające do jednego z trzech stopni niepełnosprawności (znacznego, umiarkowanego, lekkiego) lub
- 2) o całkowitej lub częściowej niezdolności do pracy na podstawie odrębnych przepisów, lub
- 3) o niepełnosprawności, wydanym przed ukończeniem 16 roku życia.

Niepełnosprawność w rozumieniu ustawy oznacza „trwałą lub okresową niezdolność do wypełniania ról społecznych z powodu stałego lub długotrwałego naruszenia sprawności organizmu, w szczególności powodującą niezdolność do pracy” (art. 2 pkt 10). O niepełnosprawności i jej stopniu orzekają powiatowe (w pierwszej instancji) i wojewódzkie (w drugiej instancji) zespoły do spraw orzekania o niepełnosprawności. Przez psa asystującego należy natomiast rozumieć „odpowiednio wyszkolonego i specjalnie oznaczonego psa, w szczególności psa przewodnika osoby niewidomej lub niedowidzącej oraz psa asystenta osoby niepełnosprawnej ruchowo, który ułatwia osobie niepełnosprawnej aktywne uczestnictwo w życiu społecznym” (art. 2 pkt 11). Ustawa nie przewiduje żadnych ograniczeń ze względu na rasę, co oznacza, że pies każdej rasy (w tym także mieszaniec) może zostać psem asystującym. Rodzaje takich psów, dla których możliwe jest wydawanie certyfikatów¹⁷, określił Minister Pracy i Polityki Społecznej w Rozporządzeniu z dnia 1 kwietnia 2010 r.¹⁸ Zgodnie z załącznikiem nr 1 do rozporządzenia są nimi psy:

- 1) przewodnik osoby niewidomej lub niedowidzącej;
- 2) asystent osoby niepełnosprawnej ruchowo;
- 3) sygnalizujący osoby głuchej i niedosłyszącej;
- 4) sygnalizujący atak choroby (np. epilepsji, chorób serca).

Przesłankami skorzystania z powyższego uprawnienia jest wyposażenie psa asystującego w uprząż oraz posiadanie przez osobę niepełnosprawną certyfikatu potwierdzającego status psa

¹⁷ Certyfikaty potwierdzające status psa asystującego wydawane są po odbyciu odpowiedniego szkolenia przez uprawnione do tego podmioty prowadzące szkolenia psów asystujących, wpisane do rejestru podmiotów uprawnionych do wydawania certyfikatów, prowadzonego przez Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych (art. 20b). Rejestr znajduje się na stronie internetowej Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej: <http://www.mpips.gov.pl/bip/ogloszenia-i-wykazy/biuro-pelnomocnika-do-spraw-osob-niepelnosprawnych/rejestr-podmiotow-uprawnionych-do-wydawania-certyfikatow-potwierdzajacych-status-psa-asystujacego/>.

¹⁸ Rozporządzenie w sprawie wydawania certyfikatów potwierdzających status psa asystującego, Dz.U. Nr 64, poz. 399.

asystującego i zaświadczenia o wykonaniu wymaganych szczepień weterynaryjnych (art. 20a ust. 4 Ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych). Wedle § 12 Rozporządzenia z dnia 1 kwietnia 2010 r. pies w trakcie szkolenia jest oznaczony napisem „Pies asystujący w trakcie szkolenia”, a pies asystujący, którego dotyczy certyfikat napisem „Pies asystujący”. Napisy te umieszcza się w widocznym miejscu na uprzęży psa (nie zostały natomiast określone ich wzory ani wielkość).

W Ustawie z dnia 15 listopada 1984 r. Prawo przewozowe¹⁹ znajduje się jedynie bardzo ogólny obowiązek przewoźników do „podejmowania działań ułatwiających podróżnym, w szczególności osobom o ograniczonej zdolności ruchowej oraz osobom niepełnosprawnym, korzystanie ze środków transportowych” (art. 14 ust. 2).

Postanowienia Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 181/2011 w zakresie zasad i trybu wyznaczania dworców, w których jest udzielana pomoc osobom niepełnosprawnym i osobom o ograniczonej sprawności ruchowej oraz zasad ochrony praw pasażerów wykonuje Ustawa z dnia 6 września 2001 r. o transporcie drogowym²⁰. W 2015 r.²¹ dodano do ustawy nowy rozdział (8a), zgodnie z którym obowiązek udzielania pomocy osobom niepełnosprawnym i osobom o ograniczonej sprawności ruchowej dotyczy dworców:

- 1) których właścicielem lub współwłaścicielem w części większej niż połowa udziałów we współwłasności jest jednostka samorządu terytorialnego oraz
- 2) które są zlokalizowane w mieście powyżej 50 000 mieszkańców oraz z których rocznie odjeżdża powyżej 500 000 pasażerów.

Wykaz takich dworców prowadzi minister do spraw transportu.

¹⁹ Dz.U. z 2012 r., poz. 1173 ze zm.

²⁰ Dz.U. z 2013 r., poz. 1414 ze zm.

²¹ Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy o transporcie drogowym oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. poz. 390.

Akty normatywne stanowione przez organy samorządu mają charakter wykonawczy i muszą mieć wyraźną podstawę prawną w ustawie²², ich zakres nie może też wykraczać poza określony w takiej delegacji ani tym bardziej go modyfikować. Wedle art. 40 ust. 1 Ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym²³ „na podstawie upoważnień ustawowych gminie przysługuje prawo stanowienia prawa miejscowego obowiązującego na obszarze gminy”. W odniesieniu do regulaminu utrzymania czystości i porządku (którego to aktu dotyczył głosowany wyrok) takie upoważnienie znajduje się w art. 4 ust. 1 Ustawy z dnia 13 września 1996 r. o utrzymaniu czystości i porządku w gminach²⁴. Przewidziano tam, że „rada gminy, po zasięgnięciu opinii państwowego powiatowego inspektora sanitarnego, uchwała regulamin utrzymania czystości i porządku na terenie gminy [...] regulamin jest aktem prawa miejscowego”. Regulamin taki określa szczegółowe zasady utrzymania czystości i porządku na terenie gminy, dotyczące kwestii wskazanych w katalogu ustawowym, m.in. obowiązków osób utrzymujących zwierzęta domowe, mające na celu ochronę przed zagrożeniem lub uciążliwością dla ludzi oraz przed zanieczyszczeniem terenów przeznaczonych do wspólnego użytku (art. 4 ust. 2 pkt 6).

Głosowany wyrok w części dotyczącej wstępu z psem przewodnikiem do obiektów użyteczności publicznej podkreśla oczywistą zasadę, iż akty prawa miejscowego nie mogą być sprzeczne ani nawet modyfikować postanowień ustawowych, chyba że z podstawy ich wydania wynikałoby co innego. Problem wydaje się więc prosty i stanowisko sądu zasługuje na aprobatę. Jednak należy wziąć pod uwagę, iż praktyka tworzenia prawa miejscowego staje się źródłem licznych wątpliwości, czego dowodem jest orzecznictwo sądowe. Drugim powodem, dla którego warto zwrócić uwagę na omawiany wyrok są często spotykane ogra-

²² Naruszeniem Konstytucji byłoby zawarcie upoważnienia w rozporządzeniu, należy jednak zwrócić uwagę, iż sytuacje takie miały miejsce, a sądy nie zawsze dostrzegały ten problem. Por. D. Dąbek, *Prawo miejscowe*, Warszawa 2007, s. 91.

²³ Dz.U. z 2013 r. poz. 594 ze zm.

²⁴ Dz.U. z 2013 r. poz. 1399 ze zm.

niczania praw osób niepełnosprawnych, w tym przypadku dotyczące wejścia wraz z psem asystującym do obiektów użyteczności publicznej²⁵.

Konstrukcja powyższych rozwiązań, przede wszystkim prawa polskiego, nie budzi wątpliwości, iż uprawnienie w zakresie towarzystwa psa asystującego przysługuje wszystkim osobom niepełnosprawnym, bez względu na stopień i przyczynę niepełnosprawności oraz nie podlega ograniczeniom. Po drugie omawiane rozwiązanie Ustawy o rehabilitacji nie przewiduje (ani nie dopuszcza) potrzeby dodatkowej regulacji czy modyfikacji w drodze innych aktów, w tym w drodze postanowień prawa miejscowego. Naruszeniem prawa jest bowiem również powtórzenie postanowień uregulowanych aktami wyższego rzędu. Stosownie do § 118 Rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”²⁶, które stosuje się także do aktów prawa miejscowego, „w rozporządzeniu nie powtarza się przepisów ustawy upoważniającej oraz przepisów innych aktów normatywnych” (§ 143). Trafnie też orzecznictwo przyjmuje, że „powszechnie obowiązujący porządek prawny narusza w stopniu istotnym nie tylko regulowanie przez radę gminy raz jeszcze tego co zostało już uregulowane w źródle prawa powszechnie obowiązującego, lecz również modyfikowanie przepisu ustawowego przez akt wykonawczy niższego rzędu, co możliwe jest tylko w granicach wyraźnie przewidzianego upoważnienia ustawowego”²⁷. Podobnie wypowiedział się Wojewódzki Sąd Administracyjny

²⁵ Na przykład, gdy lekarz nie zezwala niewidomej na wejście do gabinetu z psem, por. <http://krakow.naszemiasto.pl/artukul/krakow-lekarz-nie-przyjal-niewidomej-bo-prowadzil-ja-pies,2677056,art,t,id,tm.html> [dostęp: 18.12.2014 r.] czy gdy kierowca busa nie zezwala na podróż osobie niepełnosprawnej z psem przewodnikiem, por. http://lublin.gazeta.pl/lublin/1,48724,16225116,Niewidoma_z_psem_przewodnikiem__Kierowca_busa__Nic.html [dostęp: 22.01.2015 r.] albo osobom z psem asystującym nie pozwala się wejść do restauracji (por. <http://www.hfhr.pl/powodztwa-w-sprawach-dyskryminacji-osob-niewidomych-poruszajacych-sie-z-psami-asystujacymi/> [dostęp: 5.05.2015 r.]).

²⁶ Dz.U. Nr 100, poz. 908, dalej jako: Zasady techniki prawodawczej.

²⁷ Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 7 kwietnia 2010 r. sygn. akt II OSK 170/10.

w Kielcach w Wyroku z dnia 10 grudnia 2014 r.²⁸: „Przepisy prawa miejscowego stanowionego przez gminę nie mogą zawierać powtórzeń ustawowych, ani też ich modyfikować lub uzupełniać ich, gdyż jest to niezgodne z zasadami legislacji (por. Wyrok NSA z 20.08.1996 r., SA/Wr 2761/95)”. Tak samo przyjął Wojewódzki Sąd Administracyjny w Poznaniu w Wyroku z dnia 22 stycznia 2014 r.²⁹: „zakres i treść prawa miejscowego uwarunkowana jest normami ustalonymi w aktach wyższego rzędu. Podstawą prawną stanowienia aktów prawa miejscowego jest bowiem upoważnienie zawarte w ustawie co przesądza o ich zależnej pozycji w hierarchii źródeł prawa. [...] Przy ocenie aktu prawa miejscowego należy mieć zatem na względzie, że akt ten nie może naruszać nie tylko regulacji ustawy zawierającej delegację do jego ustanowienia, ale również przepisów Konstytucji, oraz innych ustaw pozostających w pośrednim lub bezpośrednim związku z regulowaną materią. Wszelkie normy dotyczące konstytucyjnych praw i wolności człowieka zastrzeżone są zaś wyłącznie dla ustaw i nie mogą być regulowane aktami niższego rzędu”. Regulowanie przez gminę jeszcze raz tego, co zostało już zamieszczone w źródle powszechnie obowiązującego prawa narusza porządek prawny w stopniu istotnym. Należy bowiem w takiej sytuacji liczyć się z tym, że powtórzony przepis ustawy będzie interpretowany w kontekście uchwały, w której go powtórzono, co może w istocie prowadzić do całkowitej lub częściowej zmiany intencji prawodawcy. Co prawda dopuszczalne jest modyfikowanie przepisu ustawowego przez akt wykonawczy niższego rzędu, tyle że jest to możliwe tylko w granicach wyrażnie przewidzianego upoważnienia ustawowego³⁰. Owszem istnieją rozbieżności w doktrynie, czy rozporządzenie (w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”) może być wiążące dla organów stanowiących samorządu terytorialnego³¹, niemniej, bez wzglę-

²⁸ Sygn. akt II SA/Ke 836/14 (orzeczenie nieprawomocne).

²⁹ Sygn. akt IV SA/Po 792/13 (wyrok prawomocny).

³⁰ Sygnatura akt II SA/Ke 836/14 (orzeczenie nieprawomocne).

³¹ W doktrynie przeważa zdanie, iż prawo miejscowe jest usytuowane niżej niż rozporządzenia w hierarchii aktów prawa powszechnie obowiązującego, pojawiają się też zdania, iż mają one równorzędną pozycję, niemniej niektórzy autorzy zwracają uwagę na „niejednolity charakter aktów prawa

du na odpowiedź na to pytanie, modyfikacja postanowień ustawowych jest naruszeniem podstawowych zasad legislacyjnych (wynikających z Konstytucji i zasad wykładni prawa).

Głosowane orzeczenie w omawianym fragmencie, pomimo że wydaje się potwierdzać oczywistą zasadę, jest ważne ze względu na praktykę wielu rad gmin (ale także, jak wskazywano wyżej, innych podmiotów zobowiązanych do zapewniania ułatwień dla osób niepełnosprawnych) zawężających krąg osób uprawnionych do zwolnień na podstawie Ustawy o rehabilitacji. Wiele rad gmin miewa problem z interpretacją przepisów dotyczących osób niepełnosprawnych, często zawężając ustawowe pojęcia. Być może wyjaśnieniem takich sytuacji jest też słaba znajomość przepisów Ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. Warto w tym miejscu przedstawić wybrane przykłady regulaminów czystości i porządku. I tak na przykład w regulaminie miasta Katowice³² nakłada się na osoby utrzymujące zwierzęta domowe, a w szczególności psy, m.in. obowiązek „usuwania zanieczyszczeń pozostawionych przez psy i inne zwierzęta na terenach przeznaczonych do użytku publicznego; obowiązek ten nie dotyczy osób niepełnosprawnych korzystających z pomocy psów przewodników lub psów-opiekunów” (§ 17 ust. 1 pkt 3). W tej samej uchwale zakazano „wprowadzania psów i innych zwierząt domowych do obiektów użyteczności publicznej, z wyłączeniem obiektów przeznaczonych dla zwierząt, jak schroniska, lecznice, wystawy itp.; zakaz ten nie dotyczy osób niepełnosprawnych korzystających z pomocy psów-przewodników lub psów-opiekunów” (§ 17 ust. 2 pkt 1). Wprowadzono więc odmienne od ustawowych pojęcia, nie definiując ich, wydaje się jednak, że pod pojęciami psy-przewodnicy i psy-opie-

miejscowego, a dokładniej dystynkcję pomiędzy aktami samorządowymi a aktami organów administracji rządowej” i wskazują na możliwą tezę, że rozporządzeniom podlegają jedynie akty prawa miejscowego administracji rządowej, natomiast akty prawa miejscowego stanowione przez organy samorządy terytorialnego mają pozycję co najmniej równorzędną z rozporządzeniami (por. D. Dąbek, op. cit., s. 80–82).

³² Uchwała nr XXX/685/12 Rady Miasta Katowice z dnia 19 grudnia 2012 r. w sprawie Regulaminu utrzymania czystości i porządku na terenie Miasta Katowice, Dz. Urz. Woj. Śląskiego z 28 stycznia 2013 r., poz. 885.

kunowie twórcy tego dokumentu rozumieli psy asystujące i tak też należy te pojęcia interpretować, niemniej jest to ewidentnie niedopuszczalna modyfikacja brzmienia ustawy. Modyfikacja ustawowych uprawnień osób niepełnosprawnych, tożsama z tą, którą zajął się głosowany wyrok, znajduje się w Regulaminie Miasta Bielsko-Biała³³. Przewidziano tam, że do obowiązków osób utrzymujących zwierzęta należy w szczególności „usuwanie zanieczyszczeń spowodowanych przez psy i inne zwierzęta domowe w miejscach publicznych, w szczególności na klatkach schodowych, w windach lub innych pomieszczeniach wspólnego użytku, jak również chodnikach, ulicach i placach, parkingach, parkach, zieleńcach itp. (nie dotyczy to osób niewidomych, korzystających z pomocy psów przewodników); odchody zwierząt należy umieszczać w oznaczonych pojemnikach lub koszach ulicznych” (§ 17 ust. 2 pkt 30). Podobny przepis znalazł się w regulaminie gminy Lipnica³⁴. Zabroniono tam „wprowadzania zwierząt do obiektów użyteczności publicznej, z wyłączeniem obiektów przeznaczonych dla zwierząt (§ 16). Postanowienie to nie dotyczy osób niewidomych korzystających z pomocy psów przewodników”. Prawie identyczne rozwiązania wprowadzono w regulaminach Bydgoszczy i Brodnicy (tj. „obowiązek utrzymujących zwierzęta domowe do podjęcia środków chroniących inne osoby przed zagrożeniem lub uciążliwościami powodowanymi przez zwierzęta poprzez natychmiastowe usuwanie zanieczyszczeń pozostawionych przez zwierzęta domowe nie dotyczy osób niewidomych i niedowidzących”³⁵) czy Lu-

³³ Uchwała nr XLVII/1130/2014 Rady Miejskiej w Bielsku-Białej, Dz. Urz. Woj. Śląskiego z dnia 24 listopada 2014 r., poz. 6097.

³⁴ Uchwała nr XLVI/299/2014 Rady Gminy w Lipnicy z dnia 24 października 2014 r. w sprawie uchwalenia regulaminu utrzymania czystości i porządku na terenie gminy Lipnica, Dz. Urz. Województwa Pomorskiego z dnia 3 grudnia 2014 r., poz. 4271.

³⁵ § 12 pkt 3 uchwały nr XXXV/722/12 Rady Miasta Bydgoszczy z dnia 28 listopada 2012 r. w sprawie uchwalenia regulaminu utrzymania czystości i porządku na terenie Miasta Bydgoszczy (Obwieszczenie Rady Miasta Bydgoszczy z dnia 25 czerwca 2014 r. w sprawie ogłoszenia tekstu jednolitego uchwały w sprawie uchwalenia regulaminu utrzymania czystości i porządku na terenie Miasta Bydgoszczy w: Dz. Urzęd. Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 4 lipca 2014 r., poz. 2089) oraz § 15 pkt 3 uchwały nr XLII/389/2014 Rady

bina („zobowiązanie osób utrzymujących zwierzęta domowe do natychmiastowego usuwania zanieczyszczeń pozostawionych przez zwierzę w miejscach publicznych służących do wspólnego użytku nie dotyczy osób niewidomych korzystających z psów przewodników”³⁶).

Orzekając w niemal identycznym stanie prawnym Wojewódzki Sąd Administracyjny w Gliwicach w Wyroku z dnia 27 czerwca 2014 r. stwierdził nieważność części Uchwały podjętej przez radę gminy R. w sprawie regulaminu utrzymania czystości i porządku. Uchwała ta zmodyfikowała uprawnienia osób niepełnosprawnych określone w Ustawie o rehabilitacji poprzez zawężenie kręgu podmiotów posiadających uprawnienie do wchodzenia wraz z psem asystującym jedynie do osób niewidomych.

Teza głosowanego wyroku jest więc trafna i w pełni zasługuje na aprobatę.

Kontakt e-mail:

katelipinska@tlen.pl

Miejskiej w Brodnicy z dnia 25 września 2014 r. w sprawie regulaminu utrzymania czystości i porządku n terenie Gminy Miasta Brodnicy, Dz. Urz. Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 2 października 2014 r., poz. 2650.

³⁶ § 13 ust. 1 pkt 7 uchwały nr XXXIV/261/13 Rady Miejskiej w Lubinie z dnia 26 lutego 2013 r. w sprawie Regulaminu utrzymania czystości i porządku na terenie Gminy Miejskiej Lubin (obwieszczenie nr LV/429/14 Rady Miejskiej w Lubinie z dnia 13 listopada 2014 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu uchwały w sprawie Regulaminu utrzymania czystości i porządku na terenie Gminy Miejskiej Lubin w: Dz. Urz. Województwa Dolnośląskiego z dnia 1 grudnia 2014 r., poz. 5129).

